

اثرات بوم‌گردی بر توانمند سازی جوامع محلی روستایی و عشایری

مرتضی مفیدی چلان

استادیار گروه مرتع و آبخیزداری، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

E-mail: m.mofidi@urmia.ac.ir

چکیده

امروزه صنعت گردشگری در دنیا یکی از منابع مهم درآمد و درعین حال از عوامل مؤثر در تبادلات فرهنگی بین کشورهای است و به عنوان گسترده ترین صنعت خدماتی جهان جایگاه ویژه‌ای دارد. بوم‌گردی روستایی و عشایری رویکردی جدید بوده که در سالهای اخیر مطرح شده است. بوم‌گردی سفری است مسئولانه به منابع طبیعی که حافظ محیط زیست بوده و باعث بهبود کیفیت زندگی بهره برداران می شود و حداقل آسیب را به منابع طبیعی و فرهنگ منطقه وارد می کند. موضوع اثرات بوم‌گردی در سه حیطه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، و زیست محیطی مورد توجه می باشد. اثرات فرهنگی - اجتماعی مثبت و مهم بوم‌گردی بر جوامع بومی می تواند خودکفایی و تقویت اقتصاد محلی، احترام بیشتر به جامعه محلی و فرهنگ آن‌ها، سرمایه گذاری مجدد درآمد بوم‌گردی در منابع فرهنگی، تقویت و تداوم سنت‌های فرهنگی باشد. از مهمترین اثرات اقتصادی بوم‌گردی می توان به منافع حاصل از اشتغالزایی؛ تنوع فعالیتهای شغلی ایجاد شده در بوم‌گردی، ارتقاء سطح زندگی مردم منطقه و بهبود امکانات زیرساختها اشاره کرد. همچنین با مدیریت و توسعه بوم‌گردی در محیط های روستایی و عشایری میتوان از طریق ایجاد اشتغال و بهبود وضع مالی بهره برداران، فشار وارده بر منابع طبیعی را کاهش داده و از تخریب منابع آب، خاک و پوشش گیاهی جلوگیری کرد و فرسایش را کاهش داد. همچنین توسعه فعالیت های بوم‌گردی می تواند پیامدهای منفی از جمله ازدیاد فشار بر منابع طبیعی، تسهیلات و امکانات زیربنایی، آشفته‌گی اجتماعی، آسیب به سنتهای فرهنگی و آلودگی بصری و صوتی داشته باشد. می توان با راهبردهایی مثل جلب مشارکت بیشتر مردم در فعالیت های بوم‌گردی، آموزش مردم جهت برقراری ارتباط مؤثر و حل تعارضات، دادن اطلاعات و آگاهی به گردشگران از طرق مختلف اثرات منفی بوم‌گردی را تا حدی خنثی نمود.

کلمات کلیدی: بوم‌گردی، جوامع محلی، توانمند سازی، سنت های فرهنگی، اشتغال

مقدمه

امروزه گردشگری به عنوان یکی از پیشروترین فعالیت های در حال رشد دنیا و ابزاری برای افزایش درآمد ملی کشورها محسوب و به عنوان یکی از امید بخش ترین فعالیتهایی است که از آن به عنوان گذرگاه توسعه یاد می کنند. این صنعت یکی از رشد یافته ترین صنایع نیمه دوم قرن بیستم می باشد و اغلب به عنوان کلید یا رمز رشد اقتصادی، چه در کشورهای توسعه یافته و چه در کشورهای در حال توسعه به کار گرفته می شود. در حال حاضر دلایلی مانند رشد روز افزون جمعیت، توسعه مناطق مسکونی شهری و زندگی شهرنشینی، افزایش آلودگی های صوتی در رابطه با توسعه تکنولوژی، افزایش روزهای تعطیل و عوامل مشابه به ویژه در کلان شهرها مردم و شهروندان را بر آن داشته که همواره حتی به عنوان

پناهندگان زیست محیطی به عرصه جنگلها، دامان کوهها، دشتها و طبیعت پناه برند [6]. کشور ایران با توجه به برخورداری از تمدن کهن و آثار تاریخی فراوان و جاذبه های فرهنگی - طبیعی به تصدیق سازمان یونسکو از نظر دارا بودن جاذبه های گردشگری در رتبه دهم جهان و در شمار پنج کشور نخست بهره مند از بیشترین تنوع اقلیمی در جهان است و این در حالی است که تنها یک صدم گردشگران خارجی را داراست به گونه ای که در سال ۱۳۸۳ رتبه آخر کشورها را در سازمان جهانگردی جهانی از نظر جذب گردشگر و درآمد داشته است در حالی که با وجود رونق بخش گردشگری در سالهای اخیر هنوز کشور ایران جایگاه شایسته خود را در بخش گردشگری بین المللی در سطح دنیا پیدا نکرده است [5]. غنای جاذبه ها در ایران موجب شده است که آنرا جهانی در یک مرز بنامند و این جاذبه ها آنقدر متنوع است که تقریباً برای هر سلیقه ای انگیزه کافی برای سفر به این کشور به وجود می آورد. بیشتر کشورهای در حال توسعه با تنگناهای زیادی از جمله نبود برنامه ریزی توسعه مطلوب منطقه ای و محلی (که زیر بنای توسعه ملی است)، توزیع نامناسب امکانات و تسهیلات در کل کشور، بیکاری و بی توجهی به محیط زیست و کمبود امکانات مالی و ارزی روبرو هستند. در این زمینه گردشگری نقش مهمی را در رشد و توسعه اقتصادی و افزایش درآمدهای ملی و نیز کسب درآمدهای ارزی ایفا می نماید، ولی متأسفانه به خاطر ارزیابی نامناسب محیط زیست، بسیاری از مکان های گردشگری به سمت خود تخریبی پیش می روند.

بوم گردی یا اکوتوریسم (Ecotourism) یکی از زیرمجموعه های صنعت گردشگری محسوب می شود که از دو بخش Eco به معنی محیط زیست و tourism به معنی گردشگری تشکیل شده است. بوم گردی به معنی سفر به مناطق بکر و اغلب تحت حفاظت با هدف به حداقل رساندن تأثیرات حضور انسان در طبیعت است. بوم گردی باعث افزایش دانش بازدیدکنندگان، ایجاد منابع مالی برای حفاظت از آثار طبیعی و تاریخی، ایجاد درآمد برای جامعه ای محلی و احترام به فرهنگ های مختلف و حقوق بشر می شود. امروزه پدیده گردشگری و بوم گردی، به لحاظ درآمدزایی فراوان آن، بسیاری از کشورهای جهان را برآن داشته که سرمایه گذاری زیادی را به این بخش اختصاص دهند [37]. به بیان دیگر بوم گردی یا اکوتوریسم به عنوان یکی از ارکان مهم صنعت توریسم و جهانگردی جهانی است که توجه گردشگران و جهانگردان بسیاری را به خود جلب کرده است [3]. به طوری که از اواسط دهه ۱۹۸۰، بوم گردی ستون اصلی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را تشکیل می دهد. واژه بوم گردی پدیده ای نسبتاً تازه در صنعت گردشگری است که تنها بخشی از کل این صنعت را تشکیل می دهد [35]. بوم گردی، نوع جدیدی از گردشگری است که یک منبع مصرفی نیست، بلکه برای افراد با خصوصیات ماجراجو و علاقمند به یادگیری مناسب بوده و بر مکان های طبیعی، فرهنگی و تاریخی که کمتر مورد توجه هستند، متمرکز است [32, 33]. مقصود از چنین جنبشی، درک و فهم فرهنگ طبیعی و اجتماعی مناطق مشخصی است [39]. هدف توسعه بوم گردی، حفاظت از منابع طبیعی، از طریق کسب درآمد، حفاظت از محیط، آموزش و مشارکت مردم محلی است [26]. و مبتنی بر این ایده است که محیط، یک منبع محلی است که ارزش اقتصادی از طریق جذب گردشگران فراهم می کند [20, 24]. به طور مشخص، بومگردی اغلب در اکوسیستم های طبیعی و شکننده قرار دارد و در معرض آسیب رسانی به دارایی های زیست محیطی از طریق انتشار زباله ها، و خسارت به تنوع زیست محیطی و زیستگاههای حیات وحش است. بنابراین، ایجاد اصول جهانی و ملی جهت هدایت فعالیتهای بوم گردی به منظور توسعه موفق این حوزه، به ویژه در کشورهای در حال توسعه ضروری است. کشور ما با برخورداری از انواع مختلف جاذبه های گردشگری، تاکنون نتوانسته از این مزیت به خوبی استفاده کند. با وجودی که منابع طبیعی کشور می تواند یکی از جاذبه های ارزشمند برای جذب گردشگران داخلی و خارجی به شمار آید، اما برنامه ریزی برای استفاده از این شرایط هنوز در ابتدای راه است و کار مهم و اساسی برای بهره برداری از جاذبه های طبیعی صورت نگرفته است (رخشانی نسب و ضرابی، ۱۳۸۸). بوم گردی به عنوان نوعی از گردشگری پایدار که هم به حفاظت محیط زیست و هم به توسعه آن کمک می کند شناخته شده است. امروزه با گسترش گردشگری در مقیاس جهانی، حجم فعالیت ها و مشکلات به خصوص به لحاظ شرایط زیست محیطی و کیفیت تجربه گردشگران رو به فزونی است از یک

طرف این نوع فعالیت ها به دلیل ویژگی خاص آنها (مصرف گرا بودن) به سوی پیامدهای منفی و در جهت ناپایدار سازی محیطهای طبیعی و انسانی حرکت می کنند و از طرف دیگر با پیامدهای مثبتی در حوزه محیط طبیعی و انسانی توأم هستند که نادیده انگاشتن برنامه ریزی برای دست یابی به اثرات مثبت گردشگری را غیر ممکن می سازد. از این رو مقصدهای گردشگری با اتخاذ محدودیتها و راه حل های مناسب در جهت توسعه پایدار گردشگری برآمده اند. البته باید در نظر داشت که منافع توسعه اکوتوریسم دوسویه است به این معنا که ضمن ایجاد فرصت های شغلی برای مردم محلی، می تواند شرایطی مناسبی جهت حفاظت و استفاده پایدار از عرصه های طبیعی و تنوع زیستی را با حمایت مردم محلی و نیز گردشگران فراهم آورد. با این وجود، به رغم افزایش محبوبیت اکوتوریسم، برخی معتقدند که سیاست گذاری های کنونی اکوتوریسم در بسیاری از نقاط جهان، منافع جوامع محلی را به درستی تأمین نمی کند. زیرا اغلب اوقات، این مفهوم به درستی درک نشده و بیشتر مورد سوءاستفاده قرار گرفته است. این گروه تنزل محیط زیست، تخریب زیست بوم حیات وحش، بی عدالتی اقتصادی، بی ثباتی و تغییرات منفی اجتماعی-فرهنگی جوامع محلی را بخشی از مشکلات مرتبط با توسعه اکوتوریسم می دانند. در این رابطه هر چند برخی محققین ابراز می کنند که در عمل اکوتوریسم در رسیدن به اهداف خود ناموفق است، اما شواهد جهانی برآیندهای مختلفی از اکوتوریسم را نشان می دهند، چنانچه نمونه های موفق آن کم نیستند [25]. مبتنی بر دیدگاههای ارائه شده، توانمندسازی ساکنان محلی، از اصول اساسی در توسعه برنامه های بوم گردی در جوامع محلی است. در ادبیات مدیریت جوامع محلی و توسعه پایدار، بر ایجاد بسترهای توانمندساز تأکید زیادی می شود. در واقع بعد از ناکارآمدی رویکردهای دولت محور، بسیاری از صاحب نظران بر مشارکت جوامع محلی در پروژه های توسعه ای اذعان نموده و اعتقاد دارند این رویکرد توسعه ای، نسخه ای موثر در جهت تسریع و تسهیل فرایند توسعه در این جوامع است [2].

چارچوبی برای تعیین تأثیر ابتکارات بوم گردی در جوامع محلی [36]

انواع توانمندسازی	نشانه های توانمندسازی	نشانه های عدم توانمندسازی
توانمندسازی اقتصادی	بوم گردی منجر به ایجاد منافع اقتصادی پایدار برای جامعه محلی می شود. ارتقای نقدینگی، منجر به بهبود سیستم آب و ساخت خانه هایی با مصالح با دوام تر خواهد شد.	بیشترین منافع بوم گردی، به نخبگان محلی، بهره برداران غیر محلی و سازما نهایی دولتی می رسد. صرفاً تعداد اندکی از افراد یا خانواده ها به مزایای اقتصادی مستقیم از بوم گردی دسترسی پیدا کرده، در حالی که سایرین به دلیل فقدان سرمایه و یا مهارت های مناسب، نمی توانند در توزیع منافع اقتصادی شریک شوند.
توانمندسازی روانشناختی	اعتماد به نفس بسیاری از اعضای جامعه محلی به دلیل شناخت بازدیدکنندگان از ارزشهای فرهنگی، آداب و رسوم و سنت هایشان ارتقاء می یابد. افزایش اعتماد به نفس جامعه، منجر به تمایل بیشتر آنها برای جستجوی فرصت ها در جهت آموزش و یادگیری میشود.	بسیاری از افراد، در منافع بوم گردی سهم نمی شوند. این موضوع، منجر به سرافکنندگی، بی علاقگی و دلسردی آن ها نسبت به خلق ابتکارات محلی میشود.
توانمندسازی اجتماعی	بوم گردی، تعادل جامعه محلی را حفظ کرده و یا آن را افزایش می دهد. وقتی افراد و خانواده ها برای ایجاد یک کسب و کار موفق با یکدیگر همکاری می کنند، انسجام اجتماعی بهبود می یابد.	برخی از افراد جامعه، تحت تأثیر ارزش های غیر بومی قرار گرفته و بنابراین، از احترام به فرهنگ بومی، بزرگان و ریش سفیدان کاسته می شود. به جای همکاری، افراد، خانواده ها، گروه های قومی و یا اجتماعی و اقتصادی، برای دستیابی به منافع بوم گردی با یکدیگر رقابت مخرب می کنند.
توانمندسازی سیاسی	انجمن ها و اتحادیه هایی که فعالیت های بوم گردی را دنبال می کنند، زمینه ارائه نظرات گروه های اجتماعی از قبیل زنان، جوانان و دیگر گروه های محروم را فراهم نموده و از این طریق، فرصت هایی برای مشارکت این گروه ها در ساختارهای تصمیم گیری فراهم می شود.	جامعه دارای رهبری محلی استبدادی و خودخواهانه می شود. موسسات مجری و ناظر بر فعالیت های بوم گردی، جامعه محلی را به عنوان اعضای منفعل قلمداد کرده، و آنها را در فرایند تصمیم گیری مشارکت نمی دهند. بنابراین، اکثریت جامعه احساس می کنند که نمی توانند در رابطه با اینکه ابتکارات بوم گردی چه باشد و چگونه طراحی شود، ابراز نظر کنند.

در حال حاضر وجود تعداد دام بیش از ظرفیت از معضلات مراتع کشور است. چرای مفرط باعث از بین رفتن پوشش گیاهی و تخریب خاک شده و به دنبال آن فرسایش خاک شروع می شود و در صورت ادامه این وضعیت، صدمات جبران ناپذیری به منابع طبیعی تجدید شونده و جامعه وارد می گردد. با مدیریت و توسعه گردشگری در مراتع میتوان از طریق ایجاد اشتغال و بهبود وضع مالی بهره برداران، فشار وارده بر مراتع را کاهش داد. همچنین از تخریب منابع آب، خاک و پوشش گیاهی جلوگیری کرد و فرسایش را کاهش داد [9]. بوم گردی عشایری رویکردی جدید در مراتع بوده که در سالهای اخیر مطرح شده است. بوم گردی عشایری سفری است مسئولانه به منابع طبیعی که حافظ محیط زیست بوده و باعث بهبود کیفیت زندگی بهره برداران می شود و حداقل آسیب را به مراتع و فرهنگ منطقه وارد می کند. این شکل از گردشگری، فعالیت های فراغتی انسان را عمدتاً در طبیعت امکان پذیر می سازد و مبتنی بر مسافرت های توأم با خرید محصولات جوامع محل، برداشت های فرهنگی، معنوی، دیدار و مطالعه از جاذبه های طبیعی و بهره گیری و لذت جویی از پدیده های متنوع آن است [34]. همچنین اثرات مخرب حداقلی بر روی طبیعت وارد ساخته و به صورت مستقیم و غیر مستقیم از طریق تامین درآمد برای اهالی محلی باعث حفظ میراث طبیعی و زیست محیطی آن منطقه می گردد [2]. وجود عشایر و نحوه زندگی آنها همچون عکس های با جذابیت بی حد و حصر و زیبایی خیره کننده در آبوم طبیعت، چشم هر بیننده ای را می نوازد. وجود این شرایط که دور از قیل و قال زندگی شهری می باشد، بستری مناسب را برای گردشگری فراهم می کند. همچنین نوع زندگی کوچ نشینی که ایلات و عشایر را به عنوان دیدنی ترین جاذبه عصر تکنولوژی مطرح ساخته، از بزرگترین جاذبه های گردشگری فرهنگی در عصر حاضر است. عشایر به شیوه ای جذاب و باور نکردنی طی قرنها و سال های طولانی اقدام به حفظ سنن و آداب و رسوم گذشته خود نموده اند و این اصالت به جاذبه ای برای صنعت گردشگری تبدیل شده است [29]. نیل به توسعه در هر جامعه نیازمند توسعه همه جانبه و هماهنگ همه بخش های آن جامعه است. وجود منابع بالقوه و بالفعل در میان عشایر نیازمند فرصتی برای شکوفا شدن و به بار نشستن است که گردشگری عشایری با ره آورد های خود می تواند تا حدودی این فرصت را فراهم نماید [4].

بوم گردی روستایی یکی از شاخه های صنعت گردشگری است، که با توجه به ظرفیتها و جاذبه های طبیعی و فرهنگی موجود در روستاها، می تواند نقش مهمی در تجدید حیات روستاها، ایجاد اشتغال و درآمد برای روستاییان، حفاظت از میراث طبیعی، فرهنگی، تاریخی و فرهنگی و در نهایت توسعه یکپارچه و پایدار روستایی داشته باشد. گردشگری با توجه به ماهیت مفهومی و ذاتی خود، در برگزیده ابعاد مختلفی به لحاظ اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و محیطی می باشد که می توان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری گردشگری را در هر دو بعد تحلیل کرد. بر این اساس تاکنون مطالعات بسیار متعددی در رابطه با گردشگری و بوم گردی روستایی و ابعاد مختلف آن در کشور صورت گرفته است که از رویکردهای مختلف مانند توسعه پایدار، رویکرد اقتصادی، رویکرد زیست محیطی، رویکرد اجتماعی و ... به بررسی و تحلیل گردشگری روستایی پرداخته شده است. اما نکته مهم اینکه، گردشگری و خاصه بوم گردی روستایی با وجود برخورداری از ماهیت های متفاوت، در همه شرایط دارای بار فرهنگی عظیمی می باشد که می توان از آن به عنوان ماهیت بنیادی نرم افزاری، غیر عینی، بلند مدت و خزشی گردشگری یاد کرد. این اثرگذاری و اثرپذیری فرهنگی در هر دو جامعه میزبان و میهمان مشاهده می شود که بستگی به شرایط اجتماعی، پذیرش یا رد آن متفاوت می باشد. تبادل فرهنگی در زمانی که ناهمسانی و نابرابری بین جامعه میزبان و میهمان بیشتر باشد، افزایش پیدا می کند که از جمله آن می توان به تأثیرات فرهنگی گردشگران شهری در مناطق روستایی اشاره کرد. علاوه بر اینکه در همه گونه های گردشگری، می توان تبادلات فرهنگی را مشاهده کرد، بلکه نوع خاصی از گردشگری وجود دارد که ذات بنیادین آن فرهنگ و تبادلات فرهنگی است که از آن تحت عنوان گردشگری فرهنگ محور یاد می شود که کمتر در حوزه پژوهشی کشور به آن پرداخته شده است. این نوع گردشگری عمدتاً برای آشنایی با میراث های هنری و فرهنگی، آداب و رسوم، بناهای تاریخی و معماری صورت می گیرد [22]. اما باید گردشگری در هر نوع و مقیاسی را فعالیتی دو پهلو و یا در واقع، به شمشیری دو لبه تشبیه نمود که از دید مثبت قادر است موجبات پیشرفت های اجتماعی-

اقتصادی را فراهم آورد، اما در عین حال، رشد سریع و بی رویه آن ممکن است آن را به عامل اصلی تخریب محیط زیست و نابودی هویت محلی و فرهنگ‌های بومی و سنتی جامعه میزبان تبدیل سازد. چرا که بیشترین سهم توسعه گردشگری متکی بر جاذبه‌ها و فعالیت‌هایی است که به محیط طبیعی، میراث تاریخی و الگوهای فرهنگی مناطق گردشگری مربوط می‌شوند. پس نظارت و پایش اثرات گردشگری به ویژه در بعد اجتماعی - فرهنگی به صورت مثبت و منفی ضروری است. اثرات فرهنگی - اجتماعی مثبت و مهم گردشگری روستایی بر جوامع بومی عبارت است از خودکفایی و تقویت اقتصاد محلی، احترام بیشتر به جامعه محلی و فرهنگ آن‌ها، سرمایه گذاری مجدد درآمد گردشگری در منابع فرهنگی، تقویت و تداوم سنت‌های فرهنگی، افزایش میزان درک مدارا بین فرهنگ‌ها به ویژه از طریق اجرای موسیقی، عرضه صنایع دستی محلی، نوع زندگی بومی، مسکن و سایر تجربیات زندگی روستایی و اثرات فرهنگی - اجتماعی منفی گردشگری بر جوامع محلی می‌تواند شامل محرومیت از برخی از مزایای رفاهی برای جامعه میزبان، فشار تقاضا برای منابع کمیاب مانند آب آشامیدنی، وابستگی بیش از اندازه نواحی میزبان به گردشگری، رفتار نامناسب و عدم حساسیت فرهنگی گردشگران باشد [17].

اثرات فرهنگی توسعه بوم گردی بر جوامع محلی روستایی و عشایری

اثرات فرهنگی گردشگری، تغییراتی است که در هنر، عادات، رسوم و معماری مردم ساکن جامعه میزبان رخ می‌دهد. اصطلاح «اثرات اجتماعی - فرهنگی» را به معنای تغییراتی بکار می‌برند که در تجربه‌های روزانه ارزش‌ها، شیوه‌ی زندگی و محصولات هنری و فکری جامعه میزبان رخ می‌دهد. این تغییرات بلندمدت‌تر است و در نتیجه رشد و توسعه‌ی صنعت گردشگری (گردشگری) رخ می‌دهد [18]. به هر حال تجربیات گوناگون نشان داده که گردشگری، فرهنگ و جامعه میزبان گردشگر را تحت تأثیر قرار می‌دهد. امروز در بسیاری از کشورهای آسیایی، آفریقایی، آمریکای لاتین یا خاورمیانه، صنعت گردشگری به فنون و تولید اقلام بسیار زیادی از کالاها و صنایع دستی رونقی دوباره بخشیده است [17]. با توجه به اینکه تأثیرات فرهنگی گردشگری بسیار گسترده است. به طور کلی گردشگری فرهنگی در هر منطقه می‌تواند دارای آثار مثبت زیر باشد [1]:

- دوباره کشف کردن و اهمیت یافتن امتیازات و آثار فرهنگی گمشده ساکنان محلی
- امکان تشخیص و توسعه آگاهی‌های منطقه ای در بعد فضایی و هویت فرهنگی و توسعه فزاینده یک احساس خوب تعلق به یک فرهنگ
- ایجاد زیربنای اقتصادی در یک دوره بلندمدت
- افزایش اشتغال در یک اقتصاد در حال رکود

از جمله تأثیرات مثبت گردشگری در مناطق روستایی در ابعاد فرهنگی، حفظ و گسترش ارتباطات فرهنگی است، در صورتی که فرهنگ یک جامعه فرهنگ غالب باشد و مردم محلی به ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی و سنن و آداب و رسوم خود احترام بگذارند، آنگاه ارتباطات و تبادلات فرهنگی جنبه مثبت می‌یابند و فرهنگ جامعه مهمان و میزبان به دلیل تلاقی فرهنگ‌ها، جنبه های مثبت آن را تقویت می‌کنند و سعی در جایگزینی جنبه های منفی با مثبت دارند. مسئله تهاجم فرهنگی، استحاله فرهنگی و تخریب آثار فرهنگی به دلیل استفاده بیش از حد از و خرابکاری‌های گردشگران کم اطلاع از جمله مضرات گردشگری فرهنگی است. ولی مضرات احتمالی نباید مانع توسعه گردشگری فرهنگی گردد. آموزش و کنترل و نظارت و محافظت هم برای جامعه میزبان و هم میهمان، می‌تواند گردشگری فرهنگی را پایدار نماید [11]. به طور کلی در بررسی آثار منفی توسعه گردشگری بر فرهنگ جامعه میزبان، برخی نویسندگان به تجاری شدن یا کالایی شدن فرهنگ جامعه میزبان اشاره می‌کنند، بدین معنا که ساکنان محصولات فرهنگی خود را آن گونه که مورد پسند گردشگران باشد، عرضه می‌کنند. مهم‌ترین پیامد منفی در محیط انسان ساخت، مشکلات فرهنگی است که بر اثر تلاقی دو فرهنگ جامعه میزبان و میهمان به وجود می‌آید و سبب تغییر الگوهای فرهنگی بومی می‌شود [15]. از این رو، در مطالعه آثار و تبعات

فرهنگی منفی گردشگری، باید به فرهنگ زدایی و تأثیر فرهنگی منفی گردشگران بر مردم بومی، آثار منفی کالایی شدن فرهنگ و آثار فرهنگی مادی و معنوی که در آن روابط اجتماعی بنابر قوانین داد و ستد بازار شکل می‌گیرد و تحلیل می‌شود یا جهانی سازی که در آن ویژگی‌های فرهنگی، شخصی می‌شوند، توجه داشت. از جمله مهم‌ترین آثار و پیامدهای منفی گردشگری بر جامعه میزبان عبارتند از:

- تخریب آثار فرهنگی: ممکن است دیدار بیش از حد گردشگران از مکان‌های تاریخی و تاریخی و باستانی مهم، موجب ویرانی تدریجی آن‌ها شود. این ویرانی ممکن است ناشی از بی توجهی به ظرفیت پذیرش محل مزبور یا حاصل فعالیت‌های سودجویانه گردشگران نا فرهیخته باشد.

- استحاله فرهنگی: با توجه به شکنندگی خاص میراث فرهنگی ممکن است توسعه گردشگری موجب صدمه دیدن اصالت الگوهای فرهنگی محلی گردد. مردم محلی که به شیوه سنتی زندگی می‌کنند، ممکن است در تماس با گردشگران برای همیشه دچار استحاله شوند.

- تهاجم فرهنگی: ممکن است به واسطه افراط در ایجاد جذابیت گردشگری و برخورد بیش از حد تجارت مآبانه با جلوه‌های فرهنگی در مقاصد گردشگری، اعتبار و اصالت مناسک مذهبی، عادات و سنن، جشن‌ها و نمایش‌ها، صنایع دستی، موسیقی و سایر الگوهای فرهنگی از دست برود، و به عبارتی ارزش‌های محلی مبدل به کالا شود. بعلاوه ممکن است به واسطه مصرف گرایی گردشگران، مردم مقاصد گردشگری به ویژه جوانان دچار عارضه تشبه به بیگانگان شوند و از الگوهای رفتاری گردشگران تقلید کنند؛ تقلیدی که بدون شناخت تفاوت پیشینه‌های فرهنگی و موقعیت اجتماعی - فرهنگی گردشگران صورت می‌گیرد. همچنین ممکن است به واسطه نامتوازن شدن تبادلات میان گردشگران و مردم محلی، رفتارهای ضد اجتماعی در جوانان بروز کند

- ناهنجاری فرهنگی: ممکن است به واسطه تفاوت زبان و عادات و سنن بین ساکنان محلی و گردشگران، سوء تفاهم‌ها و برخوردهایی بروز نماید.

اثرات اجتماعی توسعه بوم گردی بر جوامع محلی روستایی و عشایری

سیر و سیاحت عاملی برای برقراری ارتباط با هموعان و سایر اقوام و ملل بوده و موجب تحکیم و تقویت مبانی زندگی اجتماعی میشود. از طریق سیر و سفر آدمی با آداب و سنن، اعتقادات و تحولات فرهنگی، سیاسی و اقتصادی جوامع گوناگون آشنا شده و از فرهنگ آنان برترینها را به عنوان محاسن ارتباط اجتماعی برمیگزیند. این تعاملات دو جانبه بوده و سبب تبادل عقاید دینی، علمی و تبلیغی میشود. مقصود از اثرات اجتماعی گردشگری، تغییراتی است که در زندگی مردم جامعه میزبان گردشگر رخ می‌دهد و این تغییرات بیشتر به سبب تماس مستقیم اهالی و ساکنان آن دیار و گردشگران صورت می‌گیرد. گردشگری از دید جامعه‌شناسی و روانشناسی سبب رشد شخصیت و شکوفایی استعداد، نوآوری و خلاقیت، وسعت نظر، بسط افق دید، افزایش دانش و فهم ما از فرهنگ جامعه میزبان، غنای تجارب فرهنگی، حفظ ارزشها و سنن ملی و فائق آمدن بر خودمحوری و وحدت خانواده انسانی میشود [8]. گسترش آلودگیهای رفتاری، تعارضات و ناهنجاریهای ناشی از تهاجمات فرهنگی گردشگران از یک سو و ضعف ضوابط محدودکننده در میان گردشگران و جامعه میزبان از دیگر سو، سبب ایجاد اخلال در این فراگرد مهم ارتباطی و بروز آثار مخرب فرهنگی میشود. میزان این اثرات به تفاوت‌های فرهنگی گردشگران و سیستم ارزشی و الگوی رفتاری جامعه میزبان بستگی دارد. از دیگر آثار منفی اجتماعی و فرهنگی گردشگری تغییر در سنن آداب و ابزار نهادینه فرهنگ محلی و به گونه‌های تخریب آنها میباشد که بر گرفته شده از تجاری شدن برخی جنبه‌های مادی و معنوی است [14, 12, 28, 30, 38].

- ارتقای استاندارد زندگی مردم

- بهبود ارتباط مردم با گردشگران
- حفظ هویت فرهنگی و سنتی منطقه
- کاهش مهاجرت
- بهبود شاخص های اقتصادی و اجتماعی
- افزایش اعتماد به نفس، موفقیت طلبی، تمایل به مخاطره، نوآوری و کنترل شخصی
- متغیرهای بهبود انگیزش، انتقادپذیری، خلاقیت، مشارکت اجتماعی، توانمندسازی، انسجام اجتماعی و مسئولیت پذیری
- کیفیت محیط، فعالیت و اشتغال، مسکن، سلامت و رفاه، درآمد، ثروت، مشارکت و همبستگی و بهزیستی فردی
- ارتقای شاخص های سلامت، توانمندسازی فقرای روستایی و افزایش رضایتمندی
- بهبود عملکرد گروهی، کسب مهارت ها و دانش جدید از سوی همدیگر، اهتمام به عضویت در تعاونی های روستایی و افزایش قدرت
- مشارکت اجتماعی، تعاون اجتماعی و تقویت زیر ساخت های آموزشی
- افزایش دانش و آگاهی روستایی و افزایش تعامل اجتماعی روستایی
- تقویت زیرساخت های آموزشی، تقویت زیرساخت های اجتماعی، یکپارچگی و انسجام اجتماعی
- جامعه محلی و تقویت مشارکت اجتماعی

اثرات اقتصادی توسعه بوم گردی بر جوامع محلی روستایی و عشایری

کشورها و جوامع به صورت فزایندهای به این حقیقت پی برده اند که برای وضع اقتصادی خود باید ابتکار عمل به خرج دهند و در صدد یافتن راههای تازه ای برآیند. اگرچه در نواحی مختلف دنیا شرایط متفاوت است، ولی همواره صنعت گردشگری عاملی برای پیشرفت وضع اقتصادی بوده است. این فعالیت در دنیای کنونی به صورت یکی از مهمترین عوامل تولید ثروت، کار، ایجاد پویایی، جابه جایی انسانها و ثروت ملتها درآمدهاست. مطالعات نشان داده اند که بین رشد و توسعه صنعت توریسم و رشد و توسعه اقتصادی کشورها رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. زمانی که گردشگران اقدام به مسافرت مینمایند، مجموعه ای از فعل و انفعالات اقتصادی شروع میشود. این فعالیت، عوامل گوناگون تولید را به خدمت گرفته و با طیف وسیعی از فعالیتهای در ارتباط است. در این صنعت جاذبه ها و تسهیلات خدمات رفاهی به عنوان کالا به گردشگران عرضه شده و نیاز آنها به دیدار منطقه و جاذبه های آن به عنوان تقاضا بشمار میرود. بنابراین میتوان عنوان کرد که گردشگری دارای مزایای اقتصادی برای نواحی مختلف است. که مهمترین اثرات سازنده اقتصادی گردشگری را در زمینه های زیر میتوان یافت [5, 7, 14]:

- منافع حاصل از اشتغالزایی؛
- درآمدزایی بوم گردی؛
- منافع حاصل از مالیتهای اخذ شده از فعالیتهای گردشگری و ایجاد امکانات برای جامعه؛
- حفظ آثار باستانی، ابنیه های تاریخی و جاذبه های طبیعی به عنوان منابع درآمدزای اقتصادی؛
- تنوع فعالیتهای شغلی ایجاد شده در بوم گردی
- ارتقاء سطح زندگی مردم منطقه
- بهبود امکانات و زیرساختها
- توسعه صنایع دستی و فعال شدن صنایع قدیمی و فراموش شده.

بوم گردی دارای اثرات اقتصادی مثبت و منفی میباشد، که اثرات مثبتی که گردشگری براققتصاد دارد بسیار قابل توجه از تر آثار منفی آناست به طور کلی گردشگری به عنوان عامل اقتصادی عمده و بسیار موثر در سالهای اخیر مورد توجه قرار گرفته است و گسترش آن میتواند فعالیتهای اقتصادی و مشاغل گوناگونی را در مناطق مختلف بوجود آورد. که این فرصتهای شغلی بیشتر خدماتی هستند. بنابراین گسترش گردشگری باعث روی آوردن مردم به فعالیتهای سازنده، رونق اقتصادی و کاهش فقر میشود؛ که گسترش خدمات اجتماعی و رشد سرمایه گذاری را در مناطق در پی خواهدداشت. لازم به ذکر است، آن دسته از مردم و عرضه کنندگان خدمات و کالا که در صف مقدم قرار دارند از آثار مستقیم بوم گردی منتفع میشوند. و در رده بعدی کسانی که کمتر فعالیت دارند، منتفع هستند و از آثار غیر مستقیم گردشگری بهره‌مند میشوند و به همین ترتیب رده‌های بعدی از این آثار غیر مستقیم بهره‌مند میشوند بنابراین رابطه اقتصاد و گردشگری رابطه ای بسیار نزدیک و جدانشدنی است، زیرا بوم گردی پدیده‌ای است اقتصادی و به مجردی اینکه افراد اقدام به سفر میکنند یک سلسله فعل و انفعالات اقتصادی شروع میشود که هر یک از آنها آثار خود را در چشم اندازهای جغرافیایی برجا میگذارد.

اثرات زیست محیطی توسعه بوم گردی بر جوامع محلی روستایی و عشایری

در بسیاری از مناطق جهان، زیباییهای طبیعی و جذابیت‌های محیط زیست، علت اولیه و اصلی برای جلب توریست‌ها و توسعه صنعت گردشگری است. بنابراین بستر اصلی فعالیتهای مربوط به گردشگری محیط میباشد. این امر باعث گردیده توریسم و گردشگری تأثیرات عمده ای بر محیط زیست نهد، هرچند گردشگری آثار مثبتی برای مناطق جاذب توریست ایجاد میکند. که از مهمترین تأثیرات مثبت گردشگری بر محیط زیست شامل موارد [21, 27, 31]:

- کمک به حفظ ناحیه های طبیعی و حیات وحش، از جمله محیط‌های دریایی، احداث پارک‌ها و حفاظت گاه‌های ملی و منطقه‌ای.
- کمک به حفظ مناطق باستانی و تاریخی به‌عنوان جاذبه‌های توریستی.
- کمک به اصلاح کیفیت محیطی ناحیه‌ها. چراکه توریست‌ها علاقمند به بازدید از مکان‌های جذاب، تمیز و بدون آلودگی هستند. توریسم انگیزه پاکسازی محیط‌ها را از طریق کنترل آلودگی هوا، آب، صوتی و بصری و زیباسازی ظاهری کلی محیط با طراحی و ساخت مناظر و ساختمان‌های مناسب، ایجاد می‌کند.
- افزایش آگاهی محیطی محلی. زمانی که ساکنان، به خصوص جوانان، علاقه توریست‌ها را در حفظ و نگهداری مشاهده میکنند، آنها شروع به درک اهمیت حفظ محله های خود را میکنند.
- افزایش انواع آلودگیها (آب، مرتع، جنگل و محیط زندگی)
- افزایش و پراکندگی زباله توسط گردشگران
- تغییر کاربری اراضی شهری و روستایی مناطق گردشگری
- تغییر الگوی مسکن در محیط شهر و روستا
- تخریب منابع طبیعی (باغات و جنگلهای منطقه)
- فشار بر امکانات و خدمات موجود در منطقه
- از بین رفتن منظر و زیبایی روستا (آلودگی بصری)

بوم گردی علاوه بر اثرات مثبت بر محیط زیست، اما متأسفانه گسترش بی‌رویه صنعت گردشگری نیز همانند هر فعالیت لجام گسیخته بشری، آثار منفی و پیامدهای سوئی برای سیستم زیست بوم به همراه آورده و خسارات فراوان را به هوا، آب، زمین، پوشش گیاهی و فضای سبز، حیات وحش... وارد مینماید. بنابراین در دهه های اخیر منافع اقتصادی گردشگری با خسارتهای فراوان زیست محیطی همراه بوده است و در اغلب موارد، این خسارتهای از طریق توریسم انبوه بر محیط زیست وارد

شده است به طوری که تا اواخر دهه ۱۹۷۰، گردشگری به عنوان فعالیتی طلایی و بدون دود معرفی و همواره پیامدهای مطلوب و منابع ویژه اقتصادی آن مورد تاکید بوده است. اما از دهه ۱۹۸۰ یافته ها و گزارشات متعدد پیرامون پیامدهای زیست محیطی، اجتماعی و فرهنگی نامطلوب گردشگری را مورد تایید قراردادند از این دهه به بعد اثرات نامطلوب گردشگری به ویژه اثرات نامطلوب زیست محیطی گردشگری و آسیب به اکوسیستمهای طبیعی، ب هاین علت که گردشگری بستر اصلی انجام فعالیتهای توریستی میباشد به تنها دغدغه محققان این حوزه مبدل گشت [16].

نتیجه گیری

توسعه یافتگی یک کشور، ساختار دولتی و سیاسی، میزان رشد صنعت گردشگری و میزان توانمندی در سطح محلی، در تعیین خط مشی ها و رویه های مربوط به این حوزه بسیار موثر است. به علت مشکلات تولید در بخش کشاورزی، متخصصان همواره بر اهمیت توسعه ی گردشگری روستایی تاکید کرده اند. بوم گردی روستایی یکی از انواع گردشگری می باشد که با بسیاری از الگوهای دیگر گردشگری پیوند دارد، ولی وجه مشخصه آن استقرار در نواحی روستایی است. این نوع گردشگری که امروزه یکی از مردمی ترین اشکال گردشگری محسوب می شود به علاوه گردشگری فعالیتی است که قابلیت های زیادی برای ایجاد کسب و کارهای جدید دارد و می تواند به توسعه ی اشتغال زایی و کارآفرینی کمک کند. البته باید اذعان داشت که گردشگری به تنهایی نمی تواند جوابگوی همه نیازهای روستاییان باشد و باید در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش های اقتصادی و با برنامه ریزی اصولی قرار گیرد. بنابراین یکی از موضوعات حیاتی توسعه جوامع روستایی، تحقق معیشت مطلوب، متنوع و امن برای جوامع و مردم محلی است. به عبارت دیگر با تحقق چنین شرایطی می توان به معیشت پایدار در جوامع روستایی دست یافت. معیشت شامل توانایی ها (ذخایر، منابع و میزان دسترسی) و فعالیت های مورد نیاز برای استفاده از زندگی است. نتایج تحقیقات مختلف نشان داده که بوم گردی توانسته است در توانمند سازی جوامع محلی روستایی و عشایری تغییراتی ایجاد کند. اگر بوم گردی درست و اصولی برنامه ریزی و مدیریت شود می تواند در اشتغال زایی کشاورزان و دامداران و در نتیجه کاهش فشار بر منابع طبیعی بخصوص مراتع تأثیرگذار باشد. این درحالیست که سازمان جهانی جهانگردی رشد سالیانه صنعت جهانگردی را بین ۳/۴ تا ۶/۷ درصد پیش بینی کرده است که بوم گردی با رشد سالیانه ۳۰ تا ۴۰ درصد بیشترین رشد را در بخش های مختلف گردشگری خواهد داشت. بنابراین بوم گردی می تواند به عنوان گزینه ای مناسب در بحث های توانمندسازی بهره برداران در نظام کشاورزی و منابع طبیعی کشور مطرح باشد. اما آنچه مهم است در فرایند برنامه ریزی و توسعه بوم گردی، مشارکت مردم محلی امری اجتناب ناپذیر است و تصمیم گیری ها باید در جهت حفظ منافع اقتصادی - اجتماعی و زیست محیطی جوامع محلی باشد.

مراجع

۱. ادبی ممقانی، م.، خانی، ف.، سجاسی قیداری، ح.، فرخی سیس، س. ۱۳۹۳. ارزیابی اثرات توسعه گردشگری فرهنگ محور در تغییرات اجتماعی - فرهنگی مقاصد روستایی (مطالعه موردی: بخش کن - دهستان سولقان). برنامه ریزی فضایی ۴ (۲): ۷۸-۵۵.
۲. ازکیا، م.، ایمانی، ا. ۱۳۹۰. توسعه پایدار روستایی، نشر اطلاعات: ۳۴۲ صص.
۳. امیر احمدی، ا.، مظفری، ح. ۱۳۹۱. تحلیل پهنه های مناسب توسعه اکوتوریسم در استان زنجان با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS)، تحقیقات جغرافیایی، ۲۷ (۳): ۱۵۰-۱۳۵.
۴. انصاری، و.، حیدری، ق.، مجاوریان، س.م.، رستگار، ش. ۱۳۹۸. اثر توسعه گردشگری عشایری بر شاخصهای معیشت پایدار مرتعداران (مطالعه موردی، مناطق عشایری لار، البرز مرکزی)، مجله مرتع، ۱۳ (۲): ۳۰۵-۲۹۴.

۵. باباخانزاده، ا. ۱۳۹۲. بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری بر منطقه اورامانات، مجله علمی - پژوهشی برنامه ریزی فضایی، سال سوم، شماره ۳: ۱۵۹-۱۴۶
۶. پیر محمدی، ز.، فقیهی، ج.، زاهدی امیری، ق.، شریفی، م. ۱۳۸۹. ارزیابی توان زیست محیطی متناسب با رویکرد طبیعت گردی در جنگلهای زاگرس (مطالعه موردی: سامان عرفی چم حاجی جنگل کاکا رضا-لرستان)، فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهشات جنگل و صنوبر ایران، ۱۸ (۲): ۲۳۰-۲۶۱.
۷. تقدیسی، ا.، سلطانی، ز.، کیانی، ص. ۱۳۹۲. نقش اکوتوریسم در فرصتهای شغلی و افزایش درآمد (نمونه موردی: شهرستان خوانسار)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال بیست و هشتم، شماره ۴: ۱۵۲-۱۳۷.
۸. تولایی، س. ۱۳۸۵. مروری بر صنعت گردشگری، تهران: دانشگاه تربیت معلم، چاپ اول.
۹. حسینی توسل، م.، کهندل، ا.، مرتضایی فریزهندی، ق.، ارجمند راد، م. ۱۳۸۹. تعیین سایت طبیعت گردی در مرتع با استفاده از GIS و تلفیق بهینه معیارها، کاربرد سنجش ازدور و سیستم اطلاعات جغرافیایی در برنامه ریزی، ۱ (۲): ۹۶-۸۵.
۱۰. رخشانی نسب، ح.ر.، ضرابی، ا. ۱۳۸۸. چالش ها و فرصت های توسعه اکوتوریسم در ایران. فصلنامه فضای جغرافیایی. ۹ (۲۸): ۴۱-۵۵.
۱۱. رضوانی، م.ر. ۱۳۸۷. توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۲. رضوانی، م.ر.، جعفری مقدم، س.، رحیم اف، ح. ۱۳۹۱. تاثیر گردشگری بر تقویت نگرش های کارآفرینانه در مناطق روستایی؛ مطالعه موردی: مقایسه روستاهای ابر و ابرسج-شهرستان شاهرود، فصلنامه پژوهش های روستایی، سال سوم، شماره دوم: ۱۷۴-۱۵۳.
۱۳. ضرابی، ا.، اسلامی پریخانی، ص. ۱۳۹۰. تاثیرات اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری مطالعه موردی: شهرستان مشکین شهر، پژوهش های جغرافیای انسانی: ۵۲-۳۷.
۱۴. غفاری، س.ا.، ترکی هرچگانی، م. ۱۳۸۸. نقش گردشگری در توسعه اجتماعی-اقتصادی مناطق مطالعه موردی روستایی استان چهار محال بختیاری بخش سامان، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره ۲: ۱۲۶-۱۱۳.
۱۵. قدیری معصوم، م.، پازکی، م. ۱۳۸۹. گردشگری پایدار (روستایی و عشایری). انتشارات دانشگاه تهران.
۱۶. قرخلو، م.، رمضان زاده لیسوئی، م.، گلین شریف دینی، ج. ۱۳۸۸. اثرات زیست محیطی گردشگری بر سواحل شهر رامسر، جغرافیای انسانی، ۱ (۳): ۱۲-۱.
۱۷. محلاتی، ص. ۱۳۸۱. درآمدی بر جهانگردی فرهنگی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
۱۸. مهدوی، م. ۱۳۸۶. جغرافیای روستایی ایران، انتشارات سمت، تهران.
19. Barrera, A., 2002. Proposal and Application of a Sustainable Development Index, Ecological Indicators, 2: 251-256.
20. Bjork, P. 2000. Ecotourism from a conceptual perspective, an extended definition of a unique tourism form. Int. J. Tour. Res. 2 (3): 189-202.
21. Butarbutar, R., & Soemarno, S. 2013. Environmental effects of ecotourism in Indonesia. Journal of Indonesian Tourism and Development Studies, 1(3): 97.
22. Butler Richard; Hall, C. Michael & Jenkins, J. 1980. Tourism and recreation in rural case study in Santa Marta; Annals of tourism research; Vol 7,(1).
23. Chiu, Y.-T.H., Lee, W.-I., Chen, T.-H. 2014. Environmentally responsible behavior in ecotourism: antecedents and implications. Tour. Manag. 40: 321-329.
24. Cobbinah, P.B., Amenuvor, D., Black, R., Peprah, C. 2017. Ecotourism in the Kakum Conservation Area, Ghana: Local politics, practice and outcome, Journal of Outdoor Recreation and Tourism, (20): 34-44.
25. Das, M., Chatterjee, B. 2015. Ecotourism: A panacea or a predicament? Tourism Management Perspectives, 14: 3-16.
26. Das. M & Chatterjee. B. 2015. Ecotourism: A panacea or a predicament? Tourism Management Perspectives.

27. Eshraghi, M., Toriman, M. E., & Ahmad, H. 2010. Sustainable ecotourism in desert areas in Iran: Potential and issues. *Jurnal e-Bangi*. Jilid, 5: 38-51.
28. Estes, P., and Richard, I. 2001. Social welfare and social development: partner volunteer tourism. *Education, Knowledge and Economy*, 2(3): 191-201.
29. Etemaddar, F., 2007. Tourism in Fars province: The role of nomadic women in the development of nomadic tourism, A case study of Eilat Khamseh in Bavanat Fars. Master's Thesis for Hotel Management, Faculty of Administrative Sciences and Economics, 110 p.
30. Frey, N., and George, R. 2012. Responsible tourism management: the missing link between business owner's attitude and behavior in the cap town tourism industry. *Tourism Management*, 5(31): 621-628.
31. KC, A., Rijal, K., & Sapkota, R. P. 2015. Role of ecotourism in environmental conservation and socioeconomic development in Annapurna conservation area, Nepal. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 22(3), 251-258.
32. Liu, C., Li, J., Pechacek, P. 2013. Current trends of ecotourism in China's nature reserves: a review of the Chinese literature. *Tour. Manag. Perspect.* 7: 16-24.
33. Mayaka, M.A., Prasad, H. 2012. Tourism in Kenya: an analysis of strategic issues and challenges. *Tour. Manag. Perspect.* 1: 48-56.
34. Mohammadi, S., E. Moradi & Z. Rashidi, 2017. Tourism effects on sustainable livelihoods of rural households, from perspective of the host community, Case study: Oraman section (Saravabad county). *Journal of Geography*, 15(52): 19-29.
35. Nyuapane, G.P., Poudel, S. 2011. Linkages among biodiversity, livelihood and tourism. *Annals of Tourism Research*, 38(4): 1344-1366.
36. Scheyvens, R. 1999. Ecotourism and the empowerment of local communities, *Tourism Management*, 20: 245-249.
37. Seifi, F., & Ghobadi, G. R. J. 2017. The role of ecotourism potentials in ecological and environmental sustainable development of Miankaleh Protected Region. *Open Journal of Geology*, 7(4), 478-487.
38. Sharples, M., Graber, R., Harrison, C., and Logan, K. 2009. E-safety and Web 2.0 for children aged 11-16. *Journal of Computer Assisted Learning*, 25(4):70-84.
39. Sirakaya, E., Sasidharan, V., Sonmez, S., 1999. Redefining ecotourism: the need for a supply-side view. *J. Travel Res.* 38 (2): 168-172.